

KS. BRONISŁAW MIERZWIŃSKI

PROBLEMATYKA MAŁŻEŃSTWA I RODZINY
W DUSZPASTERSTWIE RODZIN
I W *LEKSYKONIE TEOLOGII PASTORALNEJ*

WSTĘP

Twierdzenie, że małżeństwo i oparta na nim rodzina stanowią podstawową komórkę społeczną, konieczny warunek istnienia i rozwoju Kościoła i państwa, stanowi swoisty truizm. Wydawałoby się, że nikt o zdrowych zmysłach nie może podważać tej oczywistości. Tymczasem jesteśmy świadkami ataków nie tylko na przymioty czy zadania małżeństwa i rodziny, lecz wręcz na samą istotę tych fundamentalnych dla każdego człowieka rzeczywistości. To zjawisko, które Jan Paweł II określił mianem kultury czy też cywilizacji śmierci, godzi przede wszystkim w rodzinę. Wypacza się zupełnie sens małżeństwa, określając tym mianem związek dwóch osób tej samej płci, deprawuje się rodzinę w majestacie prawa, pozwalając homoseksualistom na adopcję dzieci. Organizacja Narodów Zjednoczonych, ogłaszając rok 1994 Międzynarodowym Rokiem Rodziny, nie była w stanie przyjąć jednolitej definicji rodziny. Co za paradoks naszych czasów: na fundamentalne dla ludzkości pytanie, czym jest rodzina, nie potrafią lub nie chcą odpowiedzieć eksperci ONZ, a prostą i jakże trafną odpowiedź da już małe dziecko w przedszkolu: „rodzina – to tata, mama i ja”

Kościół katolicki – zwłaszcza w naszych czasach – podkreśla niestrudzenie pierwotną godność i wartość rodziny, opartej na nierozzerwalnym związku mężczyzny i kobiety, broni jej podstawowych i niezbywalnych praw, zwłaszcza jako źródła życia i mistrzyni wychowania każdego człowieka¹ Małżeń-

Ks. prof. dr hab. BRONISŁAW MIERZWIŃSKI – kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Szczęgółowej UKSW; adres do korespondencji: Wydział Teologiczny UKSW, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa; e-mail: b.mierzwinski@uksw.edu.pl

¹ Por. B. Mierzwiński. *Troska Kościoła o rodzinę. W: W trosce o rodzinę. W poszukiwaniu prawdy, dobra i piękna.* Red. M. Ryś, M. Jankowska. Warszawa 2007 s. 169-184.

stwo nie jest wymysłem ludzkim, lecz wspaniałym dziełem Boga Stwórcy i dlatego – dla swojego dobra – musi respektować Jego prawa. Mając od początku charakter sakralny, w zbawczym dziele Chrystusa nabrało mocy sakramentalnej. II Sobór Watykański, odchodząc od tradycyjnego rozróżnienia celów małżeństwa, nie wahał się określić związku mężczyzny i kobiety jako *intima et profunda communitas vitae et amoris* – „głęboka wspólnota życia i miłości” (KDK 48), zaliczając właśnie miłość do jego istoty. Z inspiracji Ducha Świętego Jan Paweł II głosił światu „Ewangelię rodziny”, podkreślając, że „przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę” (FC 86).

Agresja wobec rodziny w ramach cywilizacji śmierci i jako przeciwstawienie kształtowanie cywilizacji życia i miłości – zwłaszcza „Ewangelia rodziny” w nauce i działalności Kościoła – uświadamiają na nowo nie tylko chrześcijanom, lecz wszystkim ludziom „dobrej woli” fundamentalne znaczenie małżeństwa i rodziny dla jednostki i społeczeństwa²

Dlatego uważam, że temat mojego wystąpienia został bardzo trafnie wybrany przez organizatorów sympozjum. Zarówno dla duszpasterstwa rodzin, jak i dla pionierskiego w języku polskim *Leksykonu Teologii Pastoralnej* małżeństwo i rodzina stanowią fundamentalne rzeczywistości w refleksji naukowej i w *praxis Ecclesiae*.

I. DUSZPASTERSTWO RODZIN

Moją refleksję koncentruję na sytuacji polskiej. Możemy z dumą powiedzieć – twierdząc to na podstawie długiego pobytu za granicą – że w żadnym kraju Europy Zachodniej nie ma tak rozwiniętego duszpasterstwa rodzin³ Obyśmy tylko nie popadli w euforię, a potrafili sprostać trudnym wyzwaniom naszych czasów, widząc, co się dzieje z małżeństwem i rodziną. Duszpasterstwo rodzin w Polsce powstało ze względu na konieczność obrony poczętego życia ludzkiego. Ogłoszona w 1956 r. ustawa, która bez żadnych ograniczeń pozwalała na aborcję, zmuszała do jej wykonania lekarzy

² Por. *Rodzina – bezcenny dar i zadanie*. Red. J. Stala, E. Osewska. Radom 2006.

³ J. Buxakowski. *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*. Pelplin 1999; B. Mierzwiński. *Współczesna koncepcja teologii praktycznej małżeństwa i rodziny*. „Teologia praktyczna” 2:2001 s. 89-103; R. Bieleń. *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce. Uwarunkowania – zadania – prognozy*. Lublin 2002; B. Mierzwiński, J. Wilk, R. Bieleń. *Duszpasterstwo rodzin*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*. Lublin 2002 s. 403-442.

i personel medyczny, łamiąc ich sumienia. Kolejne memoriały Episkopatu Polskiego do rządu mówią o dwu milionach nienarodzonych dzieci zabijanych co roku. Wspaniali ludzie stoją u początków duszpasterstwa rodzin w Polsce: Teresa Strzembosz, o. Leon Mońko, Włodzimierz Fijałkowski, bp Wilhelm Pluta, abp Kazimierz Majdański⁴; później szczególnie zaangażowanie wykazywał Karol kard. Wojtyła. Ich wysiłkom patronował Prymas Polski, Stefan kard. Wyszyński. Obrona życia przekształciła się w kompleksową troskę Kościoła o rodzinę polską, kładąc nacisk na wieloetapowe przygotowanie do małżeństwa. Wyływało to z jakże uzasadnionego przekonania, że dobre, stabilne i trwałe małżeństwo, oparte na wiernej miłości, stanowi nieodzowny fundament zdrowej i silnej rodziny. Powracając do porównania z Zachodem, można powiedzieć, że ważnym osiągnięciem polskiego duszpasterstwa rodzin jest fakt, że obejmuje przygotowaniem do małżeństwa prawie wszystkich narzeczonych zawierających sakramentalny związek małżeński. Tymczasem np. we Francji jest to niecałe 20% osób, które zdecydowały się na ślub kościelny.

Przechodząc do czasów obecnych, warto podkreślić ważny fakt opublikowania polskiego *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* (1 maja 2003 r.). Zastąpiło ono przestarzałe instrukcje Episkopatu, uwzględniając naukę i potrzeby współczesnego Kościoła. Dokument ten nie przeprowadza jakiejś rewolucji w dotychczasowej praktyce duszpasterskiej, ale ją porządkuje uwzględniając uwarunkowania, w jakich żyją małżeństwa i rodziny polskie. Układ *Dyrektorium* jest logiczny i przejrzysty, skupia się na fundamentalnych zagadnieniach: struktura duszpasterstwa rodzin, przygotowanie do małżeństwa i do życia w rodzinie, poradnictwo rodzinne i pomoc rodzinie, formacja rodzin do zadań apostolskich, rodziny w sytuacjach szczególnych, organizacje społeczne i władze polityczne w służbie rodzinie. Warto dodać, że to *Dyrektorium* kończy się jakże aktualną refleksją na temat patriotyzmu w rodzinie.

Duszpasterstwo rodzin jest przede wszystkim przykładem ofiarnej, bezinteresownej pracy wielu kompetentnych ludzi świeckich dla dobra Kościoła i narodu. Dobrze uformowany laikat pomaga skutecznie dzieciom i młodzieży w zrozumieniu sensu małżeństwa i rodziny, w przygotowaniu się do realizacji tego podstawowego powołania mężczyzny i kobiety; prowadzi szeroko rozwinięte poradnictwo.

⁴ Autor wielu publikacji na temat małżeństwa i rodziny, między innymi: *Wspólnota życia i miłości. Zamysł Boży o małżeństwie i rodzinie*. Łomianki 2001³

II. LEKSYKON TEOLOGII PASTORALNEJ

Twórca *Leksykonu teologii pastoralnej*, ks. prof. dr hab. Ryszard Kamiński, i jego dwaj współpracownicy: ks. dr hab. Wiesław Przygoda i o. dr Marek Fiałkowski OFMConv poświęcili wiele miejsca problematyce małżeństwa i rodziny w tym cennym, pionierskim dziele. Nie tylko liczba haseł związanych z tą problematyką, lecz także ich znaczny rozmiar w mającym swoje rygory *Leksykonie* świadczą o doniosłości poruszanych zagadnień.

Na 280 haseł tematycznych w *Leksykonie teologii pastoralnej* mamy 18 haseł ściśle związanych z problematyką małżeństwa i rodziny. Oto one: Aborcja, Adopcja, Antykoncepcja, Eutanazja, Katolicka poradnia rodzinna, Katolickie poradnictwo małżeńskie i rodzinne, Kobiet duszpasterstwo, Kolęda, Małżeństwo, Miłość pastoralna, Ośrodki adopcyjne, Regulacja poczęć, Rodzin duszpasterstwo, Ruch Domowego Kościoła, Seksualne wychowanie, Seniorów duszpasterstwo, Starych ludzi duszpasterstwo, Związków niesakramentalnych duszpasterstwo. Obok wymienionych haseł wiele innych dotyczy bezpośrednio życia małżeńskiego i rodzinnego, chociażby hasła traktujące o bezdomności, bezrobociu czy narkomanii, a w jakiś sposób także o złożonym problemie homoseksualizmu. Katecheza dorosłych obejmuje przede wszystkim rodzinę, małżonków. Pierwsza Komunia św. jest wydarzeniem mobilizującym całą rodzinę. Bez sztucznego naciągania można powiedzieć, że większość haseł *Leksykonu teologii pastoralnej* ma jakieś odniesienie do rodziny.

Autorzy wymienionych powyżej haseł to specjaliści z zakresu problematyki małżeństwa i rodziny, zarówno świeccy jak i duchowni, pracujący naukowo w wielu uczelniach całej Polski. Wymienione hasła ujmują sens i istotę małżeństwa i rodziny, rolę i zadania tych podstawowych instytucji społecznych, schorzenia i zagrożenia życia małżeńskiego i rodzinnego, aspekty patologiczne, środki i formy pomocy, elementy duchowości małżeńskiej i rodzinnej, przejawy szczególnej troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę oraz osoby tworzące te struktury czy przygotowujące się do ich założenia. To bardzo bogata paleta zagadnień, szkicująca blaski i cienie, cierpienie i chorobę, świętość i wielkość rodziny chrześcijańskiej. Zgodnie z charakterem *Leksykonu* akcent jest położony na aspektach pastoralnych w odniesieniu do rzeczywistości małżeństwa i rodziny. Można powiedzieć, że stosowana jest triada: *voir – juger – agir*, tzn. dostrzec zjawisko – ocenić w świetle Objawienia i Magisterium Kościoła – działać, stawiając określone postulaty i modele dla działalności duszpasterskiej Kościoła. Takie podejście

odpowiada trzem istotnym elementom metody teologii praktycznej: kairologiczny, kryteriologiczny i prakseologiczny. Można więc powiedzieć, że *Leksykon teologii pastoralnej* nie tylko przybliży czytelnikowi spojrzenie pastoralne na misję Kościoła w teraźniejszości, ale także pomaga zrozumieć specyfikę metodologiczną tego spojrzenia.

Małżeństwo w ujęciu *Leksykonu teologii pastoralnej* to „trwały związek mężczyzny i kobiety uznany prawnie przez społeczeństwo, prowadzący do powstania rodziny. Dla chrześcijan ten związek jest sakramentem i osobową komunią miłości mężczyzny i kobiety (Jan Paweł II)” Owa miłość winna być na wskroś ludzka (to znaczy zmysłowa i duchowa zarazem), pełna (wielkoduszne dzielenie wszystkich aspektów życia), wierna i wyłączna („dopóki śmierć nas nie rozłączy”), płodna (otwarta na potomstwo) [por. HV 9]. *Leksykon* przypomina zasady odpowiedzialnego rodzicielstwa w ujęciu etyki katolickiej, podkreślając, że polega ono „na świadomej i wolnej decyzji małżonków o ilości dzieci, które pragną powołać do istnienia, oraz o momencie ich poczęcia” Mówi o zagrożeniach więzi i relacji małżeńskich i rodzinnych, które „wypływają z relatywizmu i permissywności naszej epoki, osłabienia religijności, modyfikacji prawodawstwa, problemów współczesnego życia (zwłaszcza brak mieszkania i pracy), braku dojrzałości osób” zawierających związek małżeński.

W *Leksykonie* dominuje ujęcie pozytywne. Akcentuje się świętość życia małżeńskiego i rodzinnego; jego duchowość czerpie swój pierwowzór z Rodziny Nazaretańskiej. Wiele miejsca poświęcono w *Leksykonie teologii pastoralnej* przygotowaniu do małżeństwa i jego poszczególnym etapom. Jeśli chcemy, by rodziny polskie były silne i trwałe, spełniając swoje zadania w Kościele i społeczeństwie, trzeba dobrze przygotować młode pokolenie do podjęcia tego podstawowego zadania życiowego.

Hasło „rodzin duszpasterstwo” bazuje na refleksji na temat małżeństwa. Poświęcono mu obszerne miejsce w *Leksykonie teologii pastoralnej* – aż 10 stron. To dowód, jak wielkie znaczenie temu duszpasterstwu przypisują twórcy *Leksykonu*. Trzeba podkreślić troskę o precyzowanie pojęć. Termin „duszpasterstwo rodzin” obejmuje bowiem różne rzeczywistości: „przedmiot wykładany na wyższych uczelniach w obrębie teologii pastoralnej (praktycznej) szczegółowej; dziedzinę pracy duszpasterskiej wyrażającą wielostronną troskę Kościoła o małżeństwa i rodziny; struktury Kościoła katolickiego odpowiedzialne za realizację tej troski” (*Leksykon teologii pastoralnej*). Najczęściej mianem duszpasterstwa rodzin określa się „system kościelnych działań, które zmierzają do urzeczywistnienia zbawczego planu, do-

tyczącego małżeństwa i rodziny” (*Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, nr 1). W *Leksykonie* podkreśla się, że rodzina jest nie tylko przedmiotem szczególnej troski duszpasterskiej, lecz także stanowi ważny podmiot zbawczej misji Kościoła Chrystusowego. W tym sensie określa się ją jako „Kościół domowy” Apostolat rodziny chrześcijańskiej dotyczy najpierw relacji wewnątrzrodzinnych, następnie sąsiedztwa, dalej zaangażowania w Kościele i państwie: udział w życiu społecznym, kulturowym i politycznym.

Leksykon teologii pastoralnej ukazuje chlubne karty duszpasterstwa rodzin w Polsce i omawia główne zadania tego duszpasterstwa w dobie obecnej: Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie, Poradnictwo rodzinne, Formacja rodzin do zadań apostołskich, Duszpasterstwo rodzin w sytuacjach szczególnych. Optymizmem napawa podkreślony w *Leksykonie* fakt, że polskie duszpasterstwo rodzin doczekało się wieloaspektowej, interdyscyplinarnej refleksji naukowej na terenie wyższych uczelni katolickich.

BIBLIOGRAFIA

- Bieleń R.: Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce. Uwarunkowania – zadania – prognozy. Lublin: KUL 2002.
- Buxakowski J.: Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin. Pelplin: Wydawnictwo Diecezjalne 1999.
- Majdański K.: Wspólnota życia i miłości. Zamyśl Boży o małżeństwie i rodzinie. Łomianki: Fundacja „Pomoc rodzinie” 2001³
- Mierzwiński B., Wilk J., Bieleń R.: Duszpasterstwo rodzin. W: Teologia pastoralna. Red. R. Kamiński T. 2: Teologia pastoralna szczegółowa. Lublin: Atla 2 2002 s. 403-442.
- Mierzwiński B.: Troska Kościoła o rodzinę. W: W trosce o rodzinę. W poszukiwaniu prawdy, dobra i piękna. Red. M. Ryś, M. Jankowska. Warszawa: UKSW 2007 s. 169-184.
- Współczesna koncepcja teologii praktycznej małżeństwa i rodziny. „Teologia Praktyczna” 2:2001 s. 89-103.
- Rodzina – bezcenny dar i zadanie. Red. J. Stala, E. Osewska. Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne 2006.
- Słownik małżeństwa i rodziny. Red. E. Ozorowski. Warszawa-Łomianki: ATK, Fundacja „Pomoc rodzinie” 1999.

THE ISSUE OF MARRIAGE AND FAMILY IN THE FAMILY PASTORATE AND IN THE *LEXICON OF PASTORAL THEOLOGY*

Summary

The article discusses the issue of marriage and family in the pastorate and in the *Lexicon of Pastoral Theology* published in 2006. First the family pastorate in Poland is discussed. Its development and social-political context, outstanding people who contributed to the development

of the family pastorate in Poland, and the most important directives that govern the pastorate are sketched. Next the issue of marriage and family in the *Lexicon of Pastoral Theology* is shown. Entries are indicated that refer to marriage, family and family pastorate, and the structure and contents of the most important entries in this area are discussed more broadly.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: małżeństwo, rodzina, duszpasterstwo rodzin, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin, Leksykon teologii pastoralnej.*

Key words: marriage, family, family pastorate, *Family Pastorate Directory, Lexicon of Pastoral Theology.*